

Handschriftelijk noteren

Hetty Paërl

80 jaar

Handschriftelijk noteren

Hetty Paërl

80 jaar

Wijhe, 16 juni 1931

Interview

Otto van der Mieden

Camera, registratie

Maria Simons

Lindenstraat 60

atelier en tuin

Amsterdam

Hetty Paërl in haar achtertuin. Foto: Otto van der Mieden © (2011).

Inhoudsopgave

Hommage aan Hetty	4
Donderdag 5 mei 2011	
Bussum, oorlogsjaren, bevrijding, oranje linten	5
Amsterdam, Kunstnijverheidsschool	6
Handschriftelijk noteren	7
Vioolles	7
Juffrouw Van Driel, paranimf in korte rok	8
Suriname Comité, Canteleer, Wereld Bibliotheek	8
Lankamp & Brinkman	9
Anansi de spin*	11
Wim Kerkhove	12
Feest voor iedereen	12
De geschiedenis van Suriname*	13
Gezag*	14
Pantijn*	15
Verjaardag van Mr Punch	16
Heerekrintjes, Anton Anderle	17
Gašparko*	18
Poesjenellen	19
Poppenspe(e)lmuseum	19
Speelgoed, educatie	20
Jan z'n ganzenbord, placemat*	21
Collectioneren	22
Gehaakte eierwarmers*	23
Napels	24
Pulcinella	25
Acerra	26
Pedagogisch-didactische poppenkast	27
Het gezicht van Jan Klaassen*	28
Schilderen, portretten	29
Masker	30
Chickens dance, mombakkes, theaterfiguren, zelfportret, Yits*	31
Lena, mandril, Pulcinella's geboorte uit ei*	32
Vioolspel, gebroken pols	33
Verjaardag	33
Griekse mythologie	34
Wens	34
Dionysos	34
Zondag 8 mei 2011	
Rechter- en linkerhand	35
Kluchtfiguren*	36
Traditie	37
Pastichetheaters	37
Vier kartonnen theaters*	38
Volkspoppenspel	39
Popellum, lezingen	40
Negentiende-eeuwse marionettenscènes: Jan Klaassen en Katrijn I - II*	41
Parijse volkspoppenkast: Guignol en Guillaume I - II*	43
Zestiger en zeventiger jaren, Suriname Comité	45
Maagdenhuisbezetting	45
Voorstudies voor Pantijn	46
Schilder- en tekenwerk in opdracht, politieke prenten*	47
Kwartetspel, briefkaarten, kijkdoos, menukaartfiguren*	48
Huistheaters	49
Wenskaarten	49
Rondwandeling door de tuin	50
Oud-Hollandse poppenkastfiguren	51
Jordaan	52
Hetty en Gašparko*	53
Publicaties Hetty Paërl	
Boekomslagen, voorplat I - II*	54
Publicaties Hetty Paërl www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl	56
Doepak nr. 112a*	57
Poppenspe(e)lpastiche nr. 5*	58
Citaten	59
Bijlage: titelbeschrijvingen Poppenspe(e)lmuseuminformatiecentrum	60

*Afbeeldingen.

hommage aan Hetty

Huldebetoon

Jarenlang deed Hetty Paërl onderzoek naar de oorsprong van het Europese volkspoppenspel. Met name de Pulcinella-figuur¹ had haar belangstelling.

Met grote dankbaarheid mocht het Poppenspe(e)lmuseum de afgelopen drie decennia gebruik maken van Hetty's enorme kennis en creativiteit.

Onlangs is Hetty tachtig jaar geworden; dit kleurrijke interview is een hommage aan haar.

Otto van der Mieden
directeur-conservator
Stichting 'Het Poppenspe(e)lmuseum'

Illustratie: Pulcinella met bezem, monster en kippetje. Kapitaalletter 'H' van Hetty, hommage, huldebetoon en handpop.
Een beginletter uit een geïllustreerd poppentheaterealfabet. Lettertype: Adobe Garamond Pro Roman.
Illustratie: Elsje Zwart² © (2012). Collectie Poppenspe(e)lmuseum ©.

¹ De Italiaanse Pulcinella komt uit de buurt van Napels. Hij is een figuur uit de commedia dell'arte, een toneelvorm die ontstond in de zestiende eeuw. Pulcinella is de stamvader van veel Europese poppenclowns. Hij draagt een wit pak met hoge muts. Zijn zwarte halfmasker heeft een kromme neus. Deze lijkt op een vogelbek. Zijn naam is het verkleinwoord van 'pulcino' ('kuikentje'). Pulcinella kan de ene keer een man zijn, de andere keer een vrouw. In een spelscène wordt een kip verliefd op hem. Maar Pulcinella houdt alleen met zijn maag van haar. Hij braadt de hen en eet haar op. Zijn buik wordt steeds maar dikker. Hij bevalt van een ei en broedt het uit. Er komen allemaal Pulcinella-baby's uit.

² Elsje Zwart: 'Poppentheater Pandora', Haarlem (1977-1998). Illustrator en moeder van Misha Kluit, de poppenspeler op de Dam in Amsterdam (2000-2008).

Donderdag 5 mei 2011

Otto van der Mieden: Het is nu 12 uur en we zitten in de prachtige achtertuin van Hetty Paërl – die ik al jaren ken – en Hetty wordt binnenkort tachtig jaar. Jij bent eigenlijk een fenomenaal tijdsbeeld.

Hetty Paërl: Dat is waar, ja.

Waar we mee beginnen is: Hetty, ik weet hoe oud je bent, maar ik wil weten wanneer je geboren bent en waar.

Ik ben 16 juni 1931 geboren in Wijhe. Toen ik zes jaar was, verhuisden wij naar Bussum.

En hoe lang heb je in Bussum gewoond?

Van mijn zesde tot mijn eenentwintigste. De oorlogsjaren heb ik in Bussum meegemaakt.

Bussum, oorlogsjaren, bevrijding, oranje linten

Wil je daar iets over vertellen?

Toen ik negen was brak de oorlog uit en dat was meteen al te merken.

We hadden in de tuin van zandzakken een soort schuilkelder laten maken, want we verwachtten bombardementen. Maar onze hond ging daarin graven, dus dat hele ding zakte in.

De oorlog heeft een enorme indruk op me gemaakt, want ik was qua milieu wel bevoorrecht, maar we hadden honger, iedereen had honger. In het laatste oorlogsjaar moest je in de rij staan voor brood. Ik had schoenen waarvan de zolen volkomen waren weggesleten, dus je liep met je sokken zo in de sneeuw. En dan stond je buiten voor de winkel in de rij en als je dan na twee uur eindelijk aan de beurt was, was het brood op en kon je weer naar huis.

Vlakbij ons huis was een landje, daar gingen we spelen. Wij hadden op zolder appeltjes, ze waren bijna allemaal verrot. Die namen we mee naar ons veld om ze te poffen op een afgedankt kacheltje, maar op het laatst waren er geen appeltjes meer. We gingen toen maar spugen op het fornuisje, dat siste, dat was naar ons idee toen ook eten koken, zoiets. Veel mensen aten van de gaarkeuken.

Mijn broer, die elf jaar ouder was dan ik, heeft als dwangarbeider twee jaar vastgezet in Duitsland. In het laatste oorlogsjaar moesten alle mannen tussen de 16 en 40 jaar opkomen om te werken voor de Duitsers. Er waren razzia's. Mijn vader verstopte zich achter de jaloezieën. Er waren mannen die zich op het kerkhof gewoon in een open graf lieten vallen om zich te verstoppen. In mijn klas waren de oudste jongens ondergedoken.

Er werden huizen geconfisqueerd voor hoge Duitse officieren. Ze gingen alle huizen langs, bij ons ook. Wij mochten nooit zo veel lawaai maken, maar op dat moment vroeg mijn moeder ons om zoveel mogelijk herrie en rotzooi op de trap te maken, zodat de moffen ons huis niet kozen voor inkwartiering. Seys Inquart³ had zijn hoofdkwartier in een in beslag genomen hotel aan de Kom van Biegel, dat was een kilometer van ons huis. Op zeker moment werd dat door de geallieerden gebombardeerd. Ons hele gezin vloog naar de kelder toe, maar ik vond het wel spannend om op mijn zolderkamertje te blijven, ik vond dat wel stoer. Het was wel heftig natuurlijk. Op het laatst waren de bevrijders al in de buurt van Amersfoort, dat weet ik niet zeker, maar wij hoorden gebulder van kanonnen. Wij hadden in de kelder een verblijf ingericht met bedden en voedsel voor het geval het slagveld bij ons zou komen.

En toen werd het 1945.

En waren er de bevrijdingsfeesten. Dat was uitzinnig. Ik zat op het lyceum. We hadden een tijd helemaal geen les. We gingen de straat op en vormden brede rijen. We bonden onze enkels aan elkaar met oranje linten, zodat je rechterenkel vast zat aan de linkerenkel van degene die rechts van je liep en je linkerenkel aan de rechterenkel van degene die links van je liep. Op een startsein moest iedereen met het goede been beginnen en allemaal tegelijk. Zo zag je hele optochten door de straten gaan van feestende mensen die dan zo liepen en van elkaar afhankelijk waren.

³ Arthur Seyss-Inquart (1892-1946). Nazi-politicus en Rijkscommissaris van Nederland.

En waarom was dat?

Dat vonden we leuk. En toen kwamen de Canadezen. Zij deelden kaakjes uit aan de mensen, die zaten in grote blikken. Vlakbij ons huis was de Bendsdorp Cacaofabriek en daar kregen ze weer cacao bonen. Die moesten worden gespoeld en dat spoelwater werd geloosd in een beekje achter het landje waar wij altijd speelden. Wij bedelden die kaakjesblikken van de Canadezen – zes blikken – en die bonden we samen tot een vlot en zo gingen we varen in dat beekje. Fantastisch vonden we dat.

Ik zat toen in de tweede van het lyceum. Ik voerde eerlijk gezegd niet zo erg veel uit, want de overgang van de katholieke lagere school – waar wij erg slecht hadden les gehad – naar de middelbare school was gigantisch. Ik had allerlei dingen op het gebied van rekenen niet gehad. Dus waar ik op de lagere school altijd de beste was, was ik op de middelbare school zeer, zeer middelmatig. Ik deed gewoon niks. Ik bleef in de derde klas gymnasium zitten en in de vierde weer en toen moest ik eraf. En toen zeiden mijn ouders: ‘Wat wil je nou? Je moet dan maar een beroep kiezen’.

Ik kon heel goed tekenen en ik speelde al viool. Ik zei: ‘tekenen of viool spelen’ en mijn moeder belt de vioolleraar. Die was niet thuis en toen belde ze maar de Kunstnijverheidsschool. Dus, zo ben ik op de Kunstnijverheidsschool gekomen.

Hoe oud was je toen?

Achttien.

Het lyceum heb je gewoon na de derde klas...

Na de vierde klas. Maar ik heb er wel veel plezier van gehad; ik moet zeggen dat ik de Griekse mythologie fantastisch vond.

En toen?

Toen kwam ik in Amsterdam. Al vrij gauw daarna stierf mijn vader. Ik kreeg een erfenis en ben op kamers gaan wonen en toen werd ik min of meer een ander mens, want ja, het was 1949 en je veroverde de wereld.

Amsterdam, Kunstnijverheidsschool

Je ging naar Amsterdam en daar kreeg je een heel ander leven, zei je. Met andere woorden: het katholicisme had je eigenlijk al achter de rug?

Het katholicisme had ik op mijn veertiende al achter de rug. Ik was van de katholieke lagere school op een christelijke middelbare school gekomen, want in Bussum was geen katholiek lyceum. Klasgenoten vielen het katholicisme aan, ze zeiden: ‘Dat biechten is toch raar, dan heb je al je zonden gezegd en dan is het weer goed bij jullie. En jullie verklaren altijd dat het katholieke geloof het ware geloof is, nou dat is toch ook niet zo’.

En ik dacht: Nou ja, als jullie dat zo zeggen dan kan ieder geloof zich wel het ware geloof noemen. En toen geloofde ik helemaal nergens meer in.

De jaren vijftig zat je op de Kunstnijverheidsschool. Hoeveel jaren?

Daar heb ik vier jaar op gezeten, ik heb de opleiding tot tekenleraar gevolgd.

En waren toen al de veranderingen gaande in de maatschappij?

Wij hebben de veranderingen gemaakt, onze generatie. Binnen het kunstonderwijs was de Kunstnijverheidsschool heel vooruitstrevend.

In de tweede klas kregen we een aantal maanden les van Cor Hund. Hij leerde ons maskers maken met een model van klei, waar je lagen lapjes overheen plakt. Dat werd een project voor de hele school, alle leerlingen deden daar aan mee. Daar heb ik toen de tweede prijs gewonnen met een masker van een dierachtig personage. De eerste prijs ging naar Hans van den Born, die later in Het Parool de strip van Professor Pi tekende. Daarna leerden we poppenkastpoppen maken van de vrouw van Cor Hund. Ik geloof dat ik toen voor het eerst van Jan Klaassen hoorde.

Wat was Cor Hund eigenlijk?

Hij was beeldhouwer, een hele goeie. Ik had van fantastische leraren les: Mark Kolthoff, Charles Roelofsz, Piet Klaasse. De opleiding voor tekenleraren van de Kunstnijverheidsschool was gevestigd in een apart gebouwtje bij het Rijksmuseum, waar een heel mooi beschilderd oud houten kerkdak op zit. Speciaal daarvoor was dat gebouwtje gemaakt, om dat kerkdak een plaats te geven. Vlakbij is de kazerne van de brandweer. Brandweermannen moesten op hun post zijn, maar ze mochten wel even de kazerne uit. Soms kwam er een voor ons model zitten, in vol ornaat, dat was prachtig.

Handschriftelijk noteren

We kregen les in korte schetsen maken naar naaktmodel van Johan van Zweeden. Die had een Gronings maar ook een beetje een Amsterdams accent en dat mixte zich een beetje. Dan lag er op een verhoging een vrouwelijk model, helemaal in haar blootje. En dan zei Van Zweeden tegen ons hoe we moesten schetsen. Hij ging voor die vrouw staan en zei met zijn typische spraak: ‘Je moet die billijn handschriftelijk noteren’ en dan ging hij met zijn duim helemaal langs die vrouw heen. Daar moesten wij zo om lachen, want hij raakte dat mens bijna aan.

En zei dat ook iets over die tijd?

Ja, het was nog een heel preutse tijd. Veel leerlingen kwamen uit de provincie. Toen wij net op de school zaten, kregen we voor het eerst natuurtekenen. Zo heette dat, maar het was tekenen naar naaktmodel. We waren nergens op voorbereid. Ineens komt er een blote dame binnen. Het was Truus, dat was een beroemd model in die tijd. Ze was dik en had heel wit vlees; ik had het gevoel dat er een ijsbeer binnenkwam. Al die leerlingen – die zo bleu waren als wat – schrokken zich een hoedje. Daarom werden de meisjes uit de klas geplukt, die moesten eerst een paar weken gipsen naaktfiguren natekenen. Na een tijdje was iedereen eraan gewend en mochten de meisjes weer meedoen naar levend model.

Aat Veldhoen zat bij mij op school. En Kees Rogge, die als kunstenaar Cornelius Rogge heet en tot de beste beeldhouwers van Nederland hoort, zat bij mij in de klas. En ook Jan Beutener, hij werd later begeleider op Ateliers '63.

Er waren leerlingen die bijzondere dingen deden. Rob van Reijn⁴ bijvoorbeeld, die ook op de Kunstnijverheidsschool zat, trad voor ons op. En in het Vondelpark speelde een andere schoolgenoot soms 's nachts in de muziektent mime. Het was natuurlijk ook een losbandig leven; we gingen vaak 's avonds naar het café, naar Reijnders of Eijlders op het Leidseplein.

En na school ging je naar je kamertje?

Eerst woonde ik nog thuis in Bussum, maar dat op en neer reizen was zwaar. Ik wilde zelfstandig zijn, dus ik ging op kamers wonen, op de Nicolaas Witsenkade. Dat was mijn eerste zelfstandig zijn. Dat was een vreselijke kamer, een hokje, en daar stond een gaskacheltje in, maar dat lekte, dus daar hing de godganselijke dag een stank van gas, altijd moest je het raam open houden. De zoon van mijn hospita verhuurde mijn kamer in de weekends – wanneer ik er niet was – stiekem aan Amerikaanse soldaten met hoertjes. Er werden ook kleren van mij gejat, dus al heel gauw ging ik daar weg. En toen vond ik een zolderkamer aan de Ruysdaelkade.

Vioolles

Hoe lang heb je daar gewoond?

Zes jaar. Het was tegenover de Kunstnijverheidsschool. Ik heb de akte M.O.-A gehaald en zat in de vierde, waar je werd voorbereid voor het examen M.O.-B. Ik mocht die lessen wel volgen, maar dat examen mocht ik niet doen omdat ik geen diploma van de middelbare school had.

Ik had mijn vioollessen, die ik op mijn veertiende was begonnen, weer opgenomen in Amsterdam. Ik had een vioolleraar gevonden, Juup Raphael, een heel goede vioolleraar. En ik kwam daar opnieuw in een wereld – zo bijzonder, want hij kende natuurlijk allerlei musici en hij had een grote kring van leerlingen en die deden speciaal strijkkwartet.

⁴ Pantomimespeler.

Ik had wel aanleg en ik wilde ook echt goed studeren. Er ontstond bij mij toen twijfel: wil ik violist worden of wil ik tekenleraar worden. Het lijkt natuurlijk fantastisch als je voor een zaal viool staat te spelen en je ziet jezelf als solist. En ik sprak daarover met een leraar van de Kunstnijverheidsschool die zelf veel aan muziek deed, en die zei: ‘Je moet eens kijken of je bij Oskar Back kan gaan les nemen en een beroepsopleiding kan gaan volgen. Ik ken een goede violist die jou zou kunnen beoordelen’.

Ik heb daar voorgespeeld en die man zei: ‘Je hebt solistische aanleg’. Nou was dat helemaal niet waar hoor, dat zeg ik heel nadrukkelijk. Dus ik bel Oskar Back en ik maak een afspraak en toen moest ik naar mijn eigen vioolleraar – Juup Raphael – om te vertellen dat ik viool wilde studeren bij Oskar Back. Die vond dat helemaal niet best. Hij zei: ‘Dat is niks voor jou, dat is veel te zwaar voor jou’. Toen besloot ik bij Raphael viool te gaan studeren.

Maar dat deed je al.

Ja, maar nu voor mijn beroep. Ik heb de Kunstnijverheidsschool vaarwel gezegd. Ik speelde daarna acht uur per dag viool en deed mee met strijkkwartetgroepen waaraan Raphael les gaf. Ik mocht vaak invallen als er iemand ziek was.

En toen was er in 1957 een Wereld Jeugd Festival in Moskou. Daar ben ik naartoe geweest. Daar was Wil Spoor onder meer – we waren met een clubje – en Renate Rubinstein. In Moskou ontmoetten wij ook een groep Joden en die vertelden dat ze het niet zo goed hadden als het Sovjetregime deed voorkomen, dus ik kwam er wel kritisch van terug.

Juffrouw Van Driel, paranimf in korte rok

Op de reis er naar toe heb ik Eric⁵ voor het eerst gezien. In Amsterdam ontmoetten we elkaar weer, we gingen naar discussies over het lot van de Joden in de Sovjet Unie. Wij leefden na twee maanden al samen, heel stiekempjes, want dat mocht in die tijd niet, samenleven, dat werd ‘hokken’ genoemd. Later, toen ik een baantje had, gaf dat nog moeilijke situaties. Als de telefoon ging, zei ik: ‘Met Hetty Paërl’ en als ze dan vroegen naar juffrouw Van Driel – dat is mijn meisjesnaam – zei ik: ‘Ik zal haar even halen’ en dan wachtte ik even en zei met veranderde stem door de telefoon: ‘Met juffrouw Van Driel’.

Droeg je een tuinbroek in die tijd?

Ik heb nooit een tuinbroek gedragen.

Je had toen al die korte rok of nog niet?

Ik had zo’n korte rok. Daar wil ik nog een leuk verhaal over vertellen. Eric studeerde toegepaste wiskunde, kwantummechanica. Hij promoveerde in Amsterdam aan de Universiteit. Bij de promotie kwam een van de beide paranimfen niet opdagen. Toen heeft Eric gevraagd of ik als paranimf naast hem wilde staan terwijl hij zijn toespraak hield. Eric had geen rokkostuum aan, zoals dat hoorde, maar een gewoon zwart pak dat hij nog uit zijn middelbare schooltijd had. Wij waren arm en konden zelfs geen rokkostuum huren, maar het was ook wel een beetje schoppen tegen de gevestigde orde. Ik had een zelfgemaakt katoenen jurkje aan, dat was héél kort. Toen werd door de professor gezegd dat weliswaar de promovendus niet in rok stond, maar dat tenminste de paranimf in rok was.

Suriname Comité, Cantecleer, Wereld Bibliotheek

Wij deden aan politiek en hebben in 1969 met een groepje het Suriname Comité opgericht. Dat kwam zo, je had in die tijd die opera ‘Reconstructie’, waar veel kunstenaars aan hebben meegewerkt, zoals Louis Andriessen en nog een aantal mensen. Jan Wolkers en Peter Schat. Er ontstond het idee dat er een voortzetting moest komen. Eric zou een onderzoek doen naar wat Nederland in de Derde Wereld uithaalt, hoe ze geld halen uit arme landen. Dat zou dan als basis dienen voor een nieuwe opera. Het is uiteindelijk op niets uitgelopen, maar dat boek kwam wel tot stand: ‘Nederlandse Macht in de Derde Wereld’. Eric werkte op het Mathematisch Instituut en twee weken nadat het boek was uitgekomen is hij ontslagen.

⁵ Paërl.

Hij was ook wetenschappelijk medewerker aan de Universiteit van Amsterdam, daar is hij ook weggevoerd. Dus het inkomen was laag in die tijd.

En wat deed jij toen?

Ik heb vijf jaar als tekenlerares op het Meisjeslyceum gewerkt en ik heb allerlei invalbaantjes als tekenlerares gehad en ik illustreerde wat.

Yits was nog niet geboren?

Yits is geboren in 1962. Ik heb nog gouachetekeningen die ik kort na zijn geboorte van hem heb gemaakt. Wij hadden – zoals ik net zei – met een groepje dat Suriname Comité opgericht. Wij gaven ook een blad uit: het ‘Suriname Bulletin’. Daar heb ik veel voor getekend.

Ik maakte per aflevering een strip over de geschiedenis van Suriname. Die strip is in boekvorm⁶ uitgekomen bij de SUA⁷. Toen dat voorbij was, heb ik de strip getekend ‘De geschiedenis van de “Nederlandse” Antillen’ – dat ‘Nederlandse’ tussen dubbele aanhalingstekens – waarbij het ook ging over de rol van Nederland in de slavenhandel. Die strip is ook door de SUA uitgegeven.

Heb je daar nog toestanden door beleefd, door het tekenen van die strips?

Ja, en ook door die lezingen die we hielden. Want wij lieten zien dat de ontwikkelingshulp die aan Suriname werd gegeven, eigenlijk weer aan het bedrijfsleven in Nederland ten goede kwam.

Dat is nog steeds zo.

We werden geregeld ’s nachts gebeld: ‘we willen je doden’ en dat soort dingen, bijna iedere veertien dagen. In 1975 werd Suriname onafhankelijk, toen zijn we met het Suriname Comité gestopt.

Eric is daarna een ander leven gaan leiden?

Ja, maar daar wil ik het niet over hebben.

Heeft dat jouw leven veranderd, vind je?

Ja, ontzettend. Ik ben toen gescheiden en dat betekende ook dat ik voor mijn eigen levensonderhoud moest zorgen. Een scheiding is natuurlijk een naar ding, maar ik dacht, elk nadeel heb zijn voordeel, nu ga je flink in die tekenarij aan de gang. Ik werkte al voor uitgeverij Cantecler, ik illustreerde hobbyboeken, en ik ben naar ze toegegaan en heb gezegd: ‘Ik ben nu gescheiden, ik heb geld nodig’.

Lankamp & Brinkman

Dat was in 1975 en toen kreeg je plotseling een heel bijzondere opdracht.

Ja. Ik nam het toch min of meer zelf in handen. Ik liep in de Spiegelstraat in Amsterdam en daar zag ik bij Lankamp & Brinkman⁸ een papieren theater in de etalage staan. Dat kocht ik, zo’n bouwplaat, en ik dacht: dat kan ik zelf maken, maar dan in mijn eigen stijl en dan ga ik daarmee naar Cantecler. En dat heb ik gedaan. Ik heb een theater gemaakt en ik kom bij Cantecler en daar vonden ze dat hartstikke leuk. Ze zeiden: ‘Dat moet je uitbreiden. Je moet er ten eerste een stuk geschiedenis bij schrijven over het poppentheater en je moet er nog een schimmenspel, handpoppen en marionetten bij maken, dus een breed scala aan poppenspel technieken’.

Dat heb ik gedaan en toen kwam ik met dat hele zaakje weer bij Cantecler en die zeiden: ‘Maar daar zijn wij een te kleine uitgeverij voor. Dat kunnen wij niet doen, maar we weten een packager voor je. Dat is een boekenproductiebedrijf, die zetten de boel in elkaar en slijten dat dan bij een uitgever’.

⁶ ‘De geschiedenis van Suriname’ (1975).

⁷ ‘Socialistische Uitgeverij Amsterdam’, opgericht in 1970.

⁸ Bekende boekhandel.

Zo kwam ik bij de PPI⁹ en die keken ernaar en zeiden: ‘We willen alleen maar schimmenspel, en dan schrijf je er iets bij over de geschiedenis van het schimmenspel. Wij zorgen dat er mooi beeldmateriaal bij komt, maar je moet zelf aangeven wat. En je moet er ook een zelf-doe-gedeelte bij maken, want dat spreekt aan bij het publiek en dan verkoopt zoiets beter’.

Dat was werkelijk fantastisch, want daarmee kon ik ook mijn problemen, mijn verdriet over mijn verloren gegane huwelijk vergeten. Want, als je schrijft, ben je met je hoofd bij het schrijfwerk. Toen dat eenmaal af was, kon ik die papieren figuurtjes en die schimmetjes gaan maken. Dat was echt verrukkelijk werk. En ik verdiende er ook best goed mee.

De naam van het boek heb je zelf bedacht?

De titel ‘Schimmenspel en het spelen met schaduwen’ hebben zij bedacht. De PPI heeft het boek aan uitgeverij Wereldbibliotheek verkocht. En het was een enorme mazzel: het verscheen ook in vertaling in Duitsland en in Frankrijk¹⁰. En toen ik dat eenmaal af had kwam Felicia van Deth¹¹ op mij af en vroeg of ik een boekje wilde maken waarin haar museumcollectie werd besproken, met ook een beetje over de geschiedenis van het poppenspel en hoe de collectie was verworven. Dat werd ‘De Theaterpop en iets van zijn geschiedenis’.

Toen dat was uitgekomen, kwam de Nederlandse Vereniging voor het Poppenspel¹² op me af. Ik was daar nog totaal onbekend. Zij vroegen mij of ik een boekje¹³ over de ontwikkelingen in het Nederlandse poppenspel wilde schrijven.

Hanny Alkema zou ook een boekje maken. Zij zou de theaters beschrijven en ik zou de loop van de geschiedenis en de stromingen die er binnen het Nederlandse poppenspel waren, beschrijven. Ik werd daartoe uitgenodigd juist omdat ik een onbeschreven blad was en ik ook geen voorkeuren had of vriendjespolitiek kon bedrijven. Dat werd een tijd waarin ik naar al die poppentheaters ben gegaan, naar festivals, ik rolde daarin.

Marijke Mooij was de fotografe van die boekjes.

Ze heeft ook de vormgeving gedaan. Maar terug naar de festivals. Ik logeerde dan hier, dan daar, zo heb ik inzicht gekregen in de Nederlandse poppenspelerswereld.

Maar daarvóór had je dat niet, want het is alleen vanuit je werk voor Cantecler dat je interesse voor poppenspel was gewekt. En eigenlijk door Lankamp & Brinkman, die hadden een hele afdeling over poppenspel.

Lankamp & Brinkman was een begrip. Een papieren theater van mij heeft er nog een half jaar in de etalage gestaan.

Je bent met dat theater naar hen toegegaan?

Ja, toen er weer een nieuw boek van mij was uitgekomen. Ik had nog al die onderwerpen liggen die ik voor Cantecler had gemaakt, dus handpoppen en marionetten, die had ik allemaal ook gemaakt. Dus daar wilde ik eigenlijk ook wel wat mee doen en toen ben ik naar uitgeverij Wereldbibliotheek gestapt, die ook ‘Schimmenspel’ had uitgegeven en dat was goed verkocht. Zij gingen in op mijn voorstel en zo verscheen in 1982 ‘Poppenspel - zelf maken en spelen’.

Het papieren theater dat ik zelf had ontworpen en dat op de omslag van het boek staat, met de decors en figuurtjes van de Bremer stadsmuzikanten, heeft bij Lankamp & Brinkman in de etalage gestaan, naast mijn boek.

⁹ ‘Plenary Publications International’.

¹⁰ In 1979.

¹¹ Poppenspeelster en directeur-conservator van het toenmalige ‘Museum voor het Poppenspel’ in Den Haag. Opgericht in 1971, de collectie is sinds 1980 onderdeel van het ‘Theater Instituut Nederland’ (TIN) in Amsterdam – en is opgeslagen in een depot.

¹² NVP, opgericht in 1955. Sinds 1982 NVP-UNIMA.

¹³ Ter gelegenheid van het UNIMA-festival in Eindhoven (1982). Er kwamen twee boekjes uit: ‘Nederlandse poppenspelers 1982’ en ‘Ontwikkelingen in het poppenspel in Nederland. Een overzicht van de jaren tussen 1945 en 1981’.

Anansi de spin

Poppenkast met Anansi de spin en Jan Klaassen. In het timpaan (het driehoekige puntdakpaneel boven de theateropening van de poppenkast) het hoofd van Pulcinella.

Anansi is de spinachtige man die de hoofdfiguur is in tal van dierenfabels. Deze verhalen vinden hun oorsprong in Ghana. In de zeventiende en achttiende eeuw hebben slaven – toen zij van Afrika naar Amerika werden gevoerd – de verhalenschat meegenomen. Anansi is in Suriname, op de Antillen en in de rest van het Caribisch gebied nog steeds een zeer populaire figuur. Hij kan het best gekarakteriseerd worden als een slimme, eeuwig hongerige schelm.

Jan Klaassen is de hoofdfiguur van het oud-Hollandse volkspoppenspel. Hij heeft een grote rode drankneus en draagt een bont pak. Aan de onderkant van het jasje zijn beentjes genaaid. Aan zijn voeten heeft hij klompen. Op het hoofd draagt hij een (meestal naar voren staande) puntmuts met aan de top een kwast of belletje. Hij is in de tweede helft van de zeventiende eeuw ontstaan. Zijn voorzaat is Pulcinella, van wie hij de snavelvormige neus heeft geërfd. Tot in de negentiende eeuw klonk ook zijn stem als die van Pulcinella, want tot die tijd gebruikte de poppenspeler voor de stem van Jan Klaassen een stemvormer: het piepertje (in het Italiaans pivetta). Jan Klaassen is een echte Amsterdamse volksjongen, niet op zijn mondje gevallen en vol humor. Hij is een armoedzaaier, maar dat schijnt hem niet te deren. Wie hem onrecht doet, kan rekenen op zijn spot of op een pak rammel met de stok. Hij is voor niets en niemand bang, behalve voor Katrijn. Het meest geëigende theater voor Jan Klaassen is de straatpoppenkast, waarbij de speler zich bedient van handpoppen. Toch waren er ook Jan Klaassen-spelers die voorstellingen met marionetten gaven, speciaal op kinderpartijtjes bij rijke mensen aan huis.

Illustratie en tekst uit het *Poppentheater-abc*, een uitgave van het Poppenspe(e)lmuseum. Dit abc – met bijna vijfhonderd lemma's – omvat de verklaring van woorden, uitdrukkingen, begrippen, poppentheatertechnieken, karakteristieke poppentheaterfiguren en belangrijke personen. Tekst, concept: Hetty Paërl © en Otto van der Mieden ©. Illustratie: Hetty Paërl © (1999). Collectie Poppenspe(e)lmuseum ©.